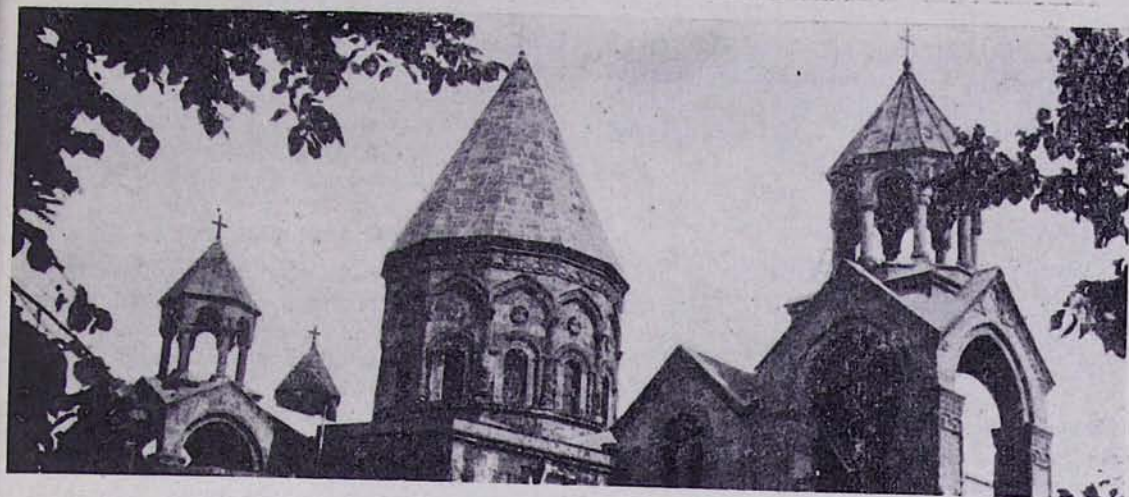

MA-12-197

ԽՈՂԵՐ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻՑ

Հայ ժողովրդի գավակներ՝ դուք կարդացեք Մովսես Խորենացի, Եղիշե, Նարեկացի, Խաչատուր Աբովյան, Րաֆֆի, Ալիշան, Պեշկոպաշյան և տեսեք, թե ով ենք մենք:

Այժմ հանգամանքները լավանում են, ժողովուրդը սթափվել է և լուրջ կերպով ուսման ետևից է գնում, որ միակ փրկությունն է մեր և ապագա կյանքի պատվանդանը:

Այսպիսի հանգամանքներում, երբ ավելի զորեղ զենք չունենք՝ քան մեր հին ու նոր եկեղեցուն ու աշխարհիկ և գիտական ու գեղարվեստական կարողությունները ցուցադրել, որ տեսնեն, թե իբր ողորմություն չէ որ խնդրում ենք, այլ իբր մարդկային գարգացման զորավիզն ազգ ենք հրապարակելու: Երանի թե սկզբեն այս զենքն առնեիրք: առանք մի զենք որ ավելի զորեղները փշրեցին. բայց մեր ունեցածը՝ անընկճելի և անխորտակելի է՝ հայու սիրտն ու հոգին է իբր զենք շաչում: Լավ է ուշ, քան երբեք: Մանավանդ, երբ հրապարակ է ելնում հայ հանճարը՝ հայ անձերի, կազմակերպիչների, երգողների, նվագողների և խոսողների ձեռքով արդեն զինաթափ են լինում ամեն նախապաշարմունքներ միանգամայն:

Մենք մեծ մասամբ գավառը կճանչանք իր տգիտությունով և հետամնացությամբ: Բայց գավառը իմ աչքիս առջև կպատկերանա իբր սրբավայրը հայ գեղարվեստի նշխարներու, հոն կտեսնեմ հայ երգը՝ հայ գեղջուկին շրթներու վրա, հայ գուրանը, հայ գեղջուկը՝ իր արտրին ու մանկային հետ, ու քարերն անգամ նվիրականություն մը կը հիշեցնեն: Այդ քարի բեկորներն են մեր հայրենիքը, հոն են շերտերը մեր գեղարվեստին և ոչ թե մայրաքաղաքներուն մեջ, ուրկե մենք գավառը կդիտենք իբր խավարի վայր:

Մահվան արժանի է այն ժողովուրդը, որ զոյրկ է գեղարվեստե, որովհետև ժողովուրդ մը՝ որ գեղարվեստ չունի, կնշանակե թե զգալու կարողությունը չունի: Եվ ի՞նչ է ժողովուրդ մը՝ որ չի զգար:

Ինձ համար չկա ուրիշ երկինք՝ քան իմ ժողովրդի հարազատ հոգին:

Մեկ հասկացված անկեղծ ձայնը հազար ճառ կարծե, որովհետև ճառը պետք է մար-

սե հասարակությունը, որ կարենա անկե սնունդ առնել, ինչ որ ժամանակներու գործ է. իսկ ձայնը վայրկյանի մեջ կթափանցե մարդուն կուրծքեն ներս և այնտեղ կհիմնե զգացման ու մտքի վառարան:

*
* *

Հայոց լեզուն ունի իր հատուկ հնչավորությունը, ուրեմն և համապատասխանող երաժշտություն:

*
* *

Խեղճ հայ ժողովուրդ, ազգ ես և ինքնություն այնքան, որքան մյուսները. այդ ոչ ոք կարող է հերքել: Ունիս հատուկ ուղեղ, կը դատես: Ունիս հատուկ մարդաբանական կազմ, որով կզատվիս այլ ազգերեն ու անոնց կազմեն: Սակայն սիրտդ, որ զգացմանդ աղբյուրն է, քուկդ չէ եղել. այլ, մի ինչ որ աստիճանական և հնդկապարսկական է եղել:

*
* *

Վաղ պատանեկական օրերես մինչև այսօր, իմ հոգու հսկիչն է ան և իմ ուսուցիչը... Հոգվույս մեջ ամենօրյա արձագանքողը... Աշխատիլ, տքնիլ, պայքարել՝ միայն և միայն ժողովուրդիս և մարդկության համար... Ես երբեք չեմ կարող ապրիլ առանց Արովյանի... Ուսանողության ատեն, երբ առաջին անգամ «Վերք Հայաստանին» կարդացի, հոգվույս մեջ այնպիսի ալեկոծություններ զգացի, որ երբեք չեմ մոռնար:

*
* *

Հայ երաժշտությունը ոչ միայն մեղկ ու տխուր չէ, այլ համակ ուժ է և կենդանություն ու իր մեջ կանոցանե փիլիսոփայությունն իսկ, ոգին իսկ իր ցեղին, որովհետև երաժշտությունը ամենեն մաքուր հայելին է ցեղին, ամենեն հարազատն ու կենդանին անոր բոլոր արտահայտության մեջ—կենդանի, —որքան կենդանի է այդ ցեղը, ուժեղ, —որքան ուժեղ է իրեն ծնունդ տվող ժողովուրդը:

*
* *

Գեղջուկը բնության հարազատ զավակն է. ուստի ճաշակել է բնությունը բովանդակ հոգով ու սրտով: Իր երգերուն մեջ բնությունը կխոսի, որովհետև բնությունն է նախ իր մեջ խոսած: Իր սրտին մեջ բնության ծովը կհուզվի, վասն զի ինքն իսկ բնության ալիքներուն վրա կդեգերի: Իր երգերն իր

կյանքն են, զի իր ամբողջ կյանքը—իր երգերուն մեջ է ներշնչված: Վերջապես, գեղջուկ երգերը տեսակ-տեսակ ասուն հայելիներ են, որոնք գառ-գառ, իրենց ծնունդ առած վայրերուն դիրքը, կլիման, բնությունն ու կյանքը կանդրադարձնեն:

*
* *

Մեր փրկությունը կոչելու կոչելու ենք Փերպուրկի (Պետրոբուրգի) պարիսպներու դռներուն առաջ... չպետք է խաբվենք Եվրոպայի զանազան խոստովանալից խաբկանքներեն. իմանալու ենք և գործնական ամփա բռնելու՝ ըստ իս. առաջին քայլն է բոլոր-բոլոր հայությանն ամփոփել ռուսի իշխանության տակ. երկրորդ քայլն է տրևտեսապես ու բարոյապես. զուտ ազգային, առանց օտարին ու մեզ անմարս գաղտիարներով առաջնորդվելու՝ զարգանալ... Երրորդ քայլն արդեն ինքը ռուս հեղափոխությունն է, որ պիտի անե, ոչ թե մենք. իսկ մենք օգտվելու ենք այդ քայլեն:

*
* *

Զմայլեցնող երգերը հայ ժողովուրդին սեփականություններն են, ոչ թե իմ:

*
* *

Հայ ժողովրդական երաժշտությունն ունի երկու գլխավոր ճյուղ՝ արևմտյան և արևելյան: Առաջինի եղանակները լայն են և բարդ, ճոխ են և լուրջ, պայծառ են և եռանդուն. երկրորդինը՝ սեղմ են և պարզ, աղքատ են և թեթև, դալուկ են և խաղաղ:

*
* *

Մեր ժողովրդական և եկեղեցական եղանակները հավասար չափով չեն զարգացած: Առաջինները արտաքին քաղաքական պայմանների ազդեցության տակ ճնշվել, սեղմվել, ամփոփվել են, առանց կորցնելու իրենց խորությունը և արտահայտիչ ուժը: Իսկ երկրորդները, եկեղեցու անձեռնմխելի հովանու տակ աճել, ընդլայնվել և զարգացել են:

*
* *

Ծիանական այն կախարդ վարպետն է, որ կարողում է հարազատորեն բնությունը, ստեղծում բազմաբեղուն մտքեր, անոցա փշում իր հզոր ու պարզ շունչը, դրոշմում է իր բնավորության էականով՝ ներքին և արտաքին լրիվ կյանքով և կնքում է բառերով ու եղանակով իր հարազատ զավակը՝ «Գութաներգը»:

Ժողովուրդն է ամենամեծ ստեղծագործողը, գնացեք և սովորեցեք նրանից:

Պարն ամենահիմնական նշանակությունն ունեցող երևույթ մըն է. ամեն գեղարվեստ պարի մեջ կպարտկվի: Իբրև շարժում՝ պարը շատ կարևոր դեր ունի ապագա դպրոցական կյանքի գեղարվեստական շարժումի մեջ, վասնզի պետք է գիտնալ, թե ամեն գեղարվեստ, — ինչպես երաժշտություն, քանդակագործություն, մարտարապետություն և այլն, — շարժում է: Ամեն կյանքի մեջ պար կա: Արդեն ամբողջ տիեզերքի կյանքը պար չէ՞:

Իրավ է, ես գտել եմ հայ խագերի բանալին և նույնիսկ կարդում եմ պարզ գրվածքները, բայց դեռ վերջնակետին չեմ հասել, զի յուրաքանչյուր խագի խորհրդավոր իմաստին թափանցելու համար, նույնիսկ տասնյակ ձեռագրեր պրպտելով, երբեմն ամիսներ եմ սահում... Թող հայ հասարակությունը ներող, մանավանդ համբերող լինի մինչև որ հնարավոր չափով, կատարելապես վերջացնեմ իմ տասնվեցամյակից ավելի տևող տաժանագին ուսումնասիրություններս: Հույս ունիմ թե մոտիկ ապագայում, առանձին հատորներով, հասարակության սեփականություն պետք է դառնա:

Պատմությունը գրեթե լուրմ է, ոչինչ չէ հաղորդում հայոց եկեղեցական հին եղանակների, ինչպես և խագերի մասին:

Ավանդությունը հայոց եկեղեցական հին եղանակների գյուտը կամ կարգավորությունը, որ ամենայն հավանականությամբ գրեթե գյուտի շրջանի արդյունքն է, վերագրում է ս. Սահակին:

Ե դարում գրերի գյուտը, ս. Գրքի թարգ-

մանությունը հոգևոր երգեր հառաջ բերին, հետզհետե զարգացավ եկեղեցական պաշտամունքն ու ժամերգությունը. հանդես եկան մի շարք երգիչներ՝ հորինեցին շարականներ, ճառեր, ներբողներ, եկեղեցական, տերունական և սրբոց տոների նշանակությունը ժողովրդին բացատրելու նպատակով: Այդ իսկ շարականները գլխավոր շարժառիթ եղան ութն ձայն և երկու ստեղծ եղանակների հառաջ գալուն, ըստ Յայսմավորքի ս. Սահակի ձեռքով. աչսպես սաղմոսերգությունը տեղի տվեց շարականի եղանակներին:

Շարականների բովանդակությունը շատ հարուստ է. արտահայտում են կրոնական զգացմունք: Բովանդակության գլխավոր մասերն ա. հավատի էական մասը, բ. Քրիստոսի տնօրինությունները, գ. եկեղեցու խորհուրդները, դ. ս. Գրքից կտորներ, որոնք լուսաբանում են Քրիստոսի տնօրենությանց որևէ գաղափարը, և է. սրբերը, որոնք նըպաստեցին քրիստոնեական ճշմարիտ լուստ տարածման: Այսպիսի բազմակողմանի բովանդակություն ունեցող բանաստեղծական մի ս. Գիրք, անշուշտ պետք է, որ ունենար և բազմապիսի եղանակ, համապատասխան կրոնական զգացմունքին:

Ես պիտի հասնիմ իմ բուն նպատակին — մեր հայ ժողովրդական երաժշտության գանձերը դուրս պիտի բերեմ հայրենի ավերակներեն...:

Ես տարիներու աշխատանքով շինեմ եմ իմ ուղեգիծը, ուրկե ընթացեմ եմ մինչև ցարդ և պիտի ընթանամ ասկե ետքն ալ, որքան ատեն որ ուժ զգամ երակներուս մեջ. ոչ մեկ խոչընդոտ չի կրնար կասեցնել զիս իմ առաքելությանս մեջ. որուն նվիրականությամբ համոզված եմ ես բոլոր սրտովս:

